

Korántsem lenne jogos azt állítani, hogy minden mozzanatában tökéletes előadás tanúi lehettünk. (A Tuba mirum szakaszt bevezető, felelgető trombitafanfárok nem szaporították a csodákat, csupán térélményt adtak – a második részben néha az áhítat fölé kerekedett a teatralitás, ilyenkor pillanatokra éreztük: szólista-produkcióról van szó. A végleges szólistagárda is inkább a szólisták egyéniségével, semmint harmonikus összhangjával, kiegyenlített

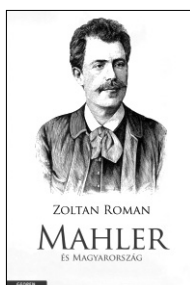
tónusával hatott.) Viszont részesei lehettünk egy olyan átgondolt-konceptuozus interpretációnak, amely globális élményt adott.

Lemérhető volt a varázs ereje, hatalma a közönség áhítatos-önfelelt gyönyörködésében – s mindennél többet árult el a produkciót követő csend. Lecsengett mindenkiben a mű, a taps kellő távolságtartással kezdődött. Spontán formálódott mind hangosabbá, gyorsabbá, rit-

mikus (és egyszerre gyorsuló) vastapssá, kiabáló tetszésnyilvánítástól kísérve. Spirituális utazás volt, visszatértünk. És oldódott a koncentráció a színpadon is – Montanaro kifejező gesztusokkal fejezte ki örömét, a szólisták fáradhatatlanul tértek vissza fogadni a hosszas köszönet- és tetszésnyilvánítást. Ezúttal senkinek sem volt sietős...

Fittler Katalin

Könyvkritika

**Zoltan Roman:
Mahler
és Magyarország**

**(Geopen
Könyvkiadó, 2010)**

Miként könyve magyar kiadásához írott előszavában rámutatott a szerző, kevés olyan zeneszerző van, akinek születési és halálozási éve két éven át tartó ünneplésre adna alkalmat. Ő az évszámokat illetően bizonytalan Adam de la Halle-on kívül (1238?–1287?) csupán Gaetano Donizetti (1797–1848) tudta említeni a Gustav Mahler előtti időszakból. Mahler születésének 150. évfordulóját ünnepeltük 2010-ben, s bármennyire zsúfolt is kerek számú évfordulóiban az évfordulónaptár, 2011 aligha múlhat el anélkül, hogy a magyar zenei élet is megemlékezzék a zeneszerző-karmester halálának centenáriumáról. Mahler tehát 2010-ben az Erkel-évben csakúgy főszereplő, mint a 2011-es Liszt-évben – s korántsem csupán Magyarországon.

Csak az érdekesség kedvéért, a muzikológus életében is jelentős a 2011-es év: január 7-én töltötte be 75. életévét. Az egykori miskolci oboista 1957-ben érkezett Kanadába, ahol 1960-ban mondott búcsút a zenekari muzsikusságnak; zenetörténeti érdeklődésében kezdettől fontos helyet foglalt el Mahler (1970-es PHD-dolgozatában is az ő zenéjével foglalkozott). Az egyik magyarul is olvasható értékes Mahler-könyv szerzőjével, Kurt Blaukopf-fal közösen is publikált (Mahler. Sein Leben, sein Werk und seine

Welt in zeitgenössischen Bildern und Texten – Wien, 1976). New Yorkban 1989-ben megjelent könyvében Mahler amerikai éveivel foglalkozott, s 1991-ben Budapesten látott napvilágot (angol nyelven) a Gustav Mahler and Hungary (az MTA Zenetudományi Intézete szponzorálta, mint a magyar kiadáshoz készült előszövből kiderül). A Magyar Gustav Mahler Társaság kezdeményezésére ez a könyve jelent meg magyarul, 1910-ben.

Valljuk meg, nemcsak a nagyközönség széleskörű érdeklődésére, hanem a gyakorló muzsikuskóra is leginkább az anyanyelvű szakirodalom tarthat igényt – s voltaképp érthető is, hiszen így nemcsak a megértés könnyebb, hanem az olvasottak áttekintése, beépítése a korábbi tudásanyagba. Idegen nyelvű forráshoz leginkább naprakész információkért szokás fordulni – de az olvasmányélményeknek csupán nagyon kis része származik onnan. Az olvasmányos fordítások haszna viszont felbecsülhetetlen, gyakran tananyagként is. Idősebb generációk Bruno Walter, valamint Kurt Blaukopf Mahler-könyvén nevelkedettek, a hazai ismeretterjesztő irodalom értékes kiadványa Németh Amadé munkája (a Napról napra sorozat keretében, 1984-ban). A Mahler és Magyarország téma tárgyalásával foglalkozó magyar kiadványok közül Gedeon Tibor és Máthé Miklós 1965-ös könyvét tartotta említésre méltónak angol nyelvű kötete bevezetésében Z. Roman. Most tehát, kanadai közvetítéssel, új olvasnivalóhoz jutottunk. Kanada egyébként is jeleskedik, ami a Mahler-irodalomra illeti; pontosabban az odaköltözött magyar lemezgyűjtő Fülöp Péter, akinek Mahler-diszkográfiája 1984-ben jelent meg első ízben (az Akadémia Kiadó-

nál), míg a második, kibővített kiadásra ugyancsak 2010-ben került sor (Toronto és Budapest).

Van tehát új Mahler-olvasnivaló a magyar zenekedvelőknek, korabeli dokumentumokban gazdag, olyan információanyaggal, amely egyébként legfeljebb a szakkutatók számára hozzáférhető. Bár a szerző korántsem felejtette el anyanyelvét, a fordítást másokra bízta: Kemenes Inezre (angol) és Havas Lujzára (német). Ettől a magyar (származású) szerző könyve idegen nyelvről fordított anyagnak tekinthető – ráadásul olyasminek, ami eredetileg az angolul olvasó közönséget célozta meg. Eredeti célját maga a szerző némi leegyszerűsítéssel, abban határozta meg, hogy rá kívánta irányítani a figyelmet „egy különleges időre és helyre, amely alkalmat és színteret adott egy olyan művész alkotó zsenijének első kibontakozására, akinek az operajátzás művészi és adminisztratív gyakorlatára tett hatása a mai napig is jól érezhető”. Voltaképp változatlanul hagyta könyvét, tehát nem akarta „naprakészre” formálni. Ami azzal a furcsa többlet-haszonnal jár, hogy magyarul olvashatjuk, mit tartott fontosnak a külföldi olvasótábor tudomására hozni (például a 19. századi Magyarország zenei életéről és társadalmáról). És ha korábban nem, ettől kezdve a mindennemű előítéletektől mentes olvasó is elkezd távolságot tartani... Mi mást tehet, ilyesmiket olvasva a bevezetésben: „Azok kedvéért azonban, akik nem ismerősek a magyar társadalmi-gazdasági és (a legtágabb értelemben vett) kultúrtörténettel, különleges figyelmükbe kívánom ajánlani e háttér három jellemzőjét (részben azért is, mert bizonyos értelemben ezek hajlamosak túllépni az időrendi határokat).

Ezek: a nacionalizmus és hiperpatriotizmus (vagy sovinizmus) szerepe; az arisztokrácia és a kisenesség (ideértve a dzsentrit is) helyzete és hatalma; az antiszemitizmus jelensége.”

A történetírás talán természetéből adódóan kényszerűen pártos – s nyilvánvalóan a zene-történetírás sem hermeneutikusan elzárt alkotókkal, hanem a saját korukban élő, a korszellem megannyi sajátosságához egyéni módon viszonyuló, érző (sajátos érzékenységekkel megvert) emberekkel foglalkozik. Z. Roman muzikológusként olyan álláspontot foglal el, hogy a más életrajzokban leírottakat „ismertnek” (vagy legalábbis könnyen megismerhetőknek) veszi, tehát nem szándékozik ismétlésekbe bocsátkozni, tehát publikációjának új ismeretanyagára koncentrálni. Érthető és jogos ez a megfontolás, mivel másképp a parttalanság veszélye fenyegetné – viszont ebből következően önmagában nem válhat átfogó/általános alapkönyvvé a munka, hanem értékes adalékgyűjtemény csupán, amit viszont – már csak terjedelméből adódóan is – nehéz bármely szakirodalmi munka függelékének tekinteni. Nyilvánvaló: minél alaposabb ismerője valaki Mahler életének és munkásságának, annál izgalmasabbnak fogja tekinteni a kétségekívül nagy érdeklődésre méltán számot tartó kiadványt.

Nagyon nehéz viszont annak a helyzete, aki megelégedne Mahler budapesti éveinek áttekintésével, ugyanis könnyen elvész a dokumentumok erdejében. Pontosabban, a dokumentumok jelentik azokat a fákat, amelyekről nehéz észrevenni az erdőt. Z. Roman sűrű egymásutánban tálalja a leveleket, levélrészleteket, néha felhívja a figyelmet az ellentmondások tényére, s a tanács-talan olvasó vagy adalékról adalékra bukácsol tovább, vagy megpróbál kiókumlálni valamit, aminek a segítségével próbálhatja értelmezni, magyarázni a pusztá ténnyeket.

Ráadásul, mintha a szerző nem akarná elhinni, hogy az olvasó – olvasni akar. Már-mint, folyamatosan. Tudományos kelléktárral felfegyverkezve, gazdag jegyzetanyaggal látja el a könyvet, ám ezek rendkívül különböző természetűek. Néha csak forrásmegjelölésre szorítkozik, máskor kommentál. S ha ehhez hozzávesszük a több mint nehézkes rövidítésjegyzéket (amely viszont a bevezetést és az előszókat követően, a könyv elején található...), nos, olvasó legyen a talpán, aki közben nem felejtette el, hogy hol is tartott. (Az sem segít, ha a folyamat kedvéért kicsit előbből kezd – csakhamar következik a következő jegyzet, ismét egy

vagy több rövidítés... – s így megy tovább, mindvégig. Egy apróság: az I. fejezet főszövegében hiába keressük a 34-36. jegyzetre utaló számokat...). És ami érdemben nehezíti a folyamatos olvasást: a főszövegben eredeti nyelven szerepelnek a dokumentumok – tehát, minden egyes német nyelvű levélrészletnél kezdődhet a tortúra, hátrapolás...

A könyv öt fejezetre tagolódik (I.: Mahler és Magyarország 1888 előtt; II.: Zene és társadalom a 19. századi Magyarországon. A Magyar Királyi Operaház Mahler előtt; III.: Mahler, a Magyar Királyi Operaház igazgatója; IV.: A Magyar Királyi Operaház Mahler után; V.: Mahler és Magyarország 1891. március 15. után), majd 60 oldalnyi jegyzetanyag következik, majd a név- és tárgymutatót követően (amelyben hiányságot és betűhibát egyaránt talál) található a képanyag: 43 számozott illusztráció, majd elkülönítva a Magyar Állami Operaház Archivuma által rendelkezésre bocsátott felvételek.

A szerző feladata fejezetről fejezetre változhat – de ugyanannyi alappal állíthatjuk, hogy érdemben mindvégig ugyanaz. Megkerülhetetlen, hogy alapinformációkat adjon, hogy például a közölt adatokat érdemben értelmezhesünk, s nem hátrányos, ha terjedelmesebb saját-szöveggel teszi lehetővé az egyes fejezeteken belüli tagolást. Talán ilyen pihentető közjátéknak szánta például a különböző időszakok statisztikai kimutatásainak összevetését. Könnyen át is szaladna a szem a megannyi számon – de a kommentár megtorpanásra készített. Része lehet ebben a fordításnak is; a Podmaniczky-éréről szólva (ilyenkor megintcsak utána kell gondolni az olvasónak, hol is tartunk, mármint Mahlerhez képest!) megállapítja: „Mozart megdöbbenően gyenge pozíciója mellett a magyar zeneszerzők sovány statisztikai jelenléte a legszembeszökőbb: mindössze Erkel zenéje foglal el méltányos helyet”. (Napjaink operalátogatója meg méltázhat kedvére, vajon hogyan ítélné meg napjaink műsorpolitikáját...)

Tudom, a leginkább „sasszem” korrektor is képes nyilvánvaló hibák felett átsiklani saját-szövegben... – de vajon olvasta-e könyvének magyar nyelvű verzióját a szerző? A szerző, aki zenekari tagként több együttesben töltött el éveket... vajon nem érzi-e furcsának a zenekari tagok „személyzet”-kénti emlegetését az évek távlatából – ha már a szóismétlés nem bántja a szemét: „... Mahler munkatempója gyakorlatilag kibírhatalan volt az előző engedékeny rendszerben elkényelmesedett személyzet

számára. Úgy tűnik, hogy a zenekar – mindenestre az Operaház művészi személyzetének legjobban leterhelt egysége – okozta Mahlernek a legtöbb gondot”. A finnyás olvasó (aki zenefogyasztóként napról-napra szembesül műsorpolitikai megfontolásokból adódó furcsaságokkal) felszisszen a ilyesfajta sommás megállapítás olvasásakor: „Az Operaház következő bemutatója nyilvánvalóan a közönség és a nacionalisták ízlésének kielégítését célozta”. (Eszerint az operalátogató nacionalista kétszeresen eléggülhetett ki...)

Vannak érzékenységek, amelyekkel könyve megírásakor aligha szembesülhetett a szerző – így például a 2010-es Erkel-évben kicsit másképpen olvassuk a rá vonatkozó megjegyzéseket (hát még ami zenéjének értékelését illeti...). Nem tudom, máskor mennyire tűnt volna fel, most rossz volt olvasni (más kérdés, hogy bárki bármikor olvashatja, megjelenése óta) a következő megállapításokat: „A nemzeti himnusz szerzője, Erkel, 1888-ban már régóta köztisztelőben állt, mint a hazafias zene atyja. Magyar történelmi tárgyú operáival ezt vitán felül kiérdemelte. Stilisztikailag azonban zenéje ritkán haladja meg azt a mesterkéltiséget, amely abból a törekvésből fakadt, hogy magyar népi (vagy inkább népszerű, ’népies’) zenére jellemző ritmusokat és dallamos melódiákat oltson egy alapvetően németes harmóniai alapra. Mindazonáltal Erkel befolyása kiterjedt a zenei élet minden területére. A legerősebb azonban a Magyar Királyi Operaházban volt (és fiainak köszönhetően még sokáig az is maradt).” Hát... – a Zeneakadémia zenetudományi tanszakos növendékei közül kevesen merészkednének ilyesmit papírra vetni... még csak márdártávtalból informáló szándékkal sem...

360 számozott oldal – miután átrágtta magát rajta valaki, aligha dől hátra jóleső érzéssel, hogy most már „képben van” Mahlert illetően. Hiszen annyi tapintatlanságot követtünk el, beleolvassa leveleibe, néha végigolvassa azokat, anélkül, hogy felmérhetnénk, az egyes címzettekkel milyen kapcsolatban állt, a szavak, a leírt – és lefordított – szavak milyen érzelmi-indulati töltést tartalmaztak, többletet illetve más felhangokat a mai értelemben használatos alakjukhoz. Ami viszont letagadhatatlan érdeme a könyvnek: kikényszeríti, hogy figyeljen az olvasó, felelősséggel viseltessen a leírtak iránt. Talán épp ennek a fokozott figyelemnek az eredménye, hogy olyan „apróságok” is feltűntek, amelyeken máskor talán átsiklott volna a felületes szem.

Fittler Katalin